

Поняття та властивості цифрових слідів і їх місце в системі криміналістики

Igor Pirić

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки, Дніпровський державний університет внутрішніх справ МВС України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8391-067X>, e-mail: pira@ua.fm

Розглянуто поняття цифрових (електронних) слідів, що утворюються у вигляді появи або зміни комп'ютерної інформації в результаті дій користувачів, яка зберігається на електронних носіях і яку можна використати під час розслідування кримінальних правопорушень. Доведено, що цифрова криміналістика має бути розділом криміналістичної техніки, що вивчає закономірності утворення цифрових слідів і засоби й методи їх збирання, дослідження, оцінки та використання у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; цифрові (електронні) сліди; комп'ютерна інформація; докази; криміналістична техніка.

Concepts and Properties of Digital Traces and Their Place in the Forensic System

Ihor Purih

The concept of digital (electronic) traces, which are formed in the form of the appearance or change of computer information as a result of user actions, stored on electronic media and can be used during the investigation of criminal offenses, is considered. It has been proven that digital forensics should be a section of forensic techniques that studies the patterns of formation of digital traces and the means and methods of their collection, research, evaluation and use in the investigation of criminal offenses.

Keywords: criminal offense; digital (electronic) traces; computer information; evidence; forensic technique.

Останніми роками спостерігається трансформація злочинності, одним з напрямів якої слід уважати підвищення її інтелектуальної складової, зокрема, застосування під час учинення кримінальних правопорушень сучасної електронно-обчислюваної техніки

та комп'ютерних технологій. Зважаючи на означене, відбувається трансформація слідів правопорушення, зокрема з'явилися так звані віртуальні або цифрові (електронні) сліди, що за своїми характеристиками є принципово новими й потребують дослідження

на науковому та прикладному рівнях. Сьогодні тривають дискусії щодо самого визначення цифрових слідів, їх місця у загальній класифікації слідів, засобів і методів їх виявлення, фіксації, вилучення та дослідження. Залишаються невирішеними питання законодавчого механізму долучення таких слідів до матеріалів кримінального провадження як доказів.

Щодо поняття цифрового сліду, потрібно спочатку розглянути його визначення, усталене в науковців у галузі комп'ютерної інженерії та інформаційних технологій. Цифровий слід (англ. *digital footprint*) у цих галузях визначають як сукупність інформації, усі дії користувача у мережі та розглядають як поєднання характеристик пристрою (тип операційної системи, часовий пояс, браузер, мовні налаштування та ін.), яким користувач послуговується для входу в мережу, і будь-якої інформації, яку користувач публікував у мережі [1].

Цифрові сліди мають певні характеристики, що зумовлюють їхні відмінності від інших слідів, одна з яких полягає в тому, що їх виникнення не спричиняє змін у навколишньому середовищі [2, с. 21]. Цифрові сліди утворюються внаслідок впливу на комп'ютерні дані й пов'язані зі змінами, що відбуваються в самій інформації (порівняно з її початковим станом) [3, с. 34]. Вони рідко залишаються у вигляді видимих змін навколишнього середовища, найчастіше мають інформаційний характер, тобто є певними змінами в комп'ютерній інформації, що виражається

у формі її копіювання, блокування, модифікації, знищення [4, с. 264]. Основною характеристикою цифрових слідів, що виникають під час розслідування, є те, що вони містять інформацію про вчинене кримінальне правопорушення, яка розташовується на матеріальних цифрових пристроях і для аналізу якої необхідні спеціальні криміналістичні знання із застосуванням комп'ютерних технологій. До основних характеристик цифрових слідів також належить відсутність нерозривного зв'язку з матеріальним носієм, тобто динамічність — можливість перенесення у просторі зі створенням їх копій і миттєвого знищення таких слідів [5, с. 473]. На основі аналізу характеристик електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення А. В. Коваленко дає їм визначення як комп'ютерним даним, що утворилися або зазнали змін у запам'ятовувальних пристроях електронно-обчислювальної техніки внаслідок дій користувачів, пов'язаних із вчиненням кримінального правопорушення [6, с. 233]. На основі аналізу думок науковців можна зазначити, що цифрові (електронні) сліди утворюються у вигляді появи або зміни комп'ютерної інформації в результаті дій користувачів, яка зберігається на електронних носіях і яку можна використати під час розслідування кримінальних правопорушень.

Розглянемо місце цифрових слідів у загальній класифікації слідів і загалом у криміналістиці. Сліди у криміналістиці в широкому розумінні

поділяються на сліди-предмети, сліди-речовини та сліди-відображення [7, с. 103], що є усталеним. Виокремлення цифрових слідів в окрему групу обґрунтовано аналізом їх характеристик, якими є відсутність нерозривного зв'язку з матеріальним носієм і можливості їх перенесення у просторі зі створенням копій та миттєвим знищенням таких слідів. Незважаючи на унікальність, вони є одним із видів слідів, що їх вивчає розділ криміналістики (точніше — розділ криміналістичної техніки), який називається *слідознавством* [8, с. 85].

Останнім часом науковці висловлюють різні думки щодо поняття цифрової криміналістики. Так, В. М. Шевчук зазначає, що *«існує нагальна потреба у розробленні та формуванні окремого розділу криміналістики, пов'язаного із криміналістичним дослідженням цифрових доказів»* [9, с. 86]. В. А. Світличний узагальнює визначає цифрову криміналістику як окрему прикладну науку про *«розкриття злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, про дослідження цифрових доказів, методи пошуку, отримання і закріплення таких доказів»* [10, с. 372]. Ми вважаємо пропозиції науковців щодо виокремлення цифрових слідів в особливий розділ криміналістики, поряд із криміналістичною технікою, тактикою та методикою, певним перебільшенням значення таких слідів і неперспективним напрямом. До того ж ми не погоджуємося з виокремленням цифрової криміналістики в особливу науку. У наявній системі криміналістики, на

нашу думку, цифрова криміналістика має бути розділом криміналістичної техніки, що вивчає закономірності утворення цифрових слідів і засоби й методи їх збирання, дослідження, оцінки та використання у розслідуванні кримінальних правопорушень. Поява нової групи слідів, як і утворення нової галузі, що їх вивчає, є однією із закономірностей розвитку криміналістичних знань. Так, свого часу започатковано такі галузі криміналістики, як фоноскопія, акустика, одорологія. У належності цифрових слідів до галузі криміналістичної техніки ми погоджуємося з думкою Р. Л. Степанюка та С. І. Перліна, які зазначають, що формування окремої галузі криміналістичної техніки, яка містить засоби й методи дослідження цифрових доказів, *«спрощує завдання з інтеграції досягнень цифрової криміналістики у вітчизняну систему криміналістики, оскільки, з одного боку, не вимагає перегляду самої системи, а з іншого — дозволяє швидко впровадити більшість відповідних наукових положень і практичних рекомендацій»* [11, с. 289—290].

Перелік джерел посилання

1. Царьов Р. Ю. Цифровий слід в Інтернеті : онлайн-тренінг. URL: https://osvita-omr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/lektsiya_tsyfrovyj-slid.-ok.pdf (дата звернення: 24.09.2024).
2. Паламарчук Л. П. Розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій : монографія. Київ, 2007. 144 с.

3. Біленчук П. Д., Романюк Б. В., Цимбалюк В. С. та ін. Комп'ютерна злочинність : навч. посіб. Київ, 2002. 240 с.
4. Дуда Х. І. Поняття комп'ютерних слідів злочину. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право.* 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 262—267. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2014_197\(1\)__43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2014_197(1)__43) (дата звернення: 24.09.2024).
5. Колеснікова І. А. Цифрові сліди: поняття та їх значення при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 10. С. 472—475. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-10/114 (дата звернення: 24.09.2024).
6. Коваленко А. В. Поняття та сутність електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2022. № 4 (100). С. 226—235. DOI: 10.33766/2524-0323.100.226-236 (дата звернення: 24.09.2024).
7. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпро, 2017. 480 с.
8. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ, 2005. 588 с.
9. Шевчук В. М. Роль цифрової криміналістики у виявленні, фіксації та розслідуванні воєнних злочинів. *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень* : мат-ли міжнар. наук.-практ. кругл. столу (Харків, 12.12.2022). Харків, 2022. С. 82—88.
10. Світличний В. А. Цифрова криміналістика особливості, можливості та перспективи. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25.11.2022). Харків, 2022. С. 371—375. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/98393f69-0116-4073-8c36-2e350c00e4af/content> (дата звернення: 24.09.2024).
11. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2022. № 3 (99). С. 283—294. DOI: 10.33766/2524-0323.99.283-294 (дата звернення: 24.09.2024).